

Національний університет «КИЇВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра літературознавства імені Володимира Моренця

Екзистенційні мотиви у романі Сергія Жадана «Ворошиловград»

Кваліфікаційна робота

Студентки IV року навчання
факультету гуманітарних наук

Чуєвської Марії Іванівни

Науковий керівник –
кандидат філологічних наук

Пелешенко Н.І.

Рецензент –
кандидат філологічних наук, доцент

Семків Р.А.

Київ – 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичний аналіз екзистенціалізму та його мотивів.....	6
1.1 Визначення поняття екзистенціалізму	6
1.2 Розкриття основних екзистенційних мотивів в українській літературі.....	8
1.3 Творчість Сергія Жадана в контексті сучасного літературного процесу.....	10
<i>Висновки до 1 розділу</i>	13
Розділ 2. Ідейно-стильова специфіка творів Сергія Жадана.....	15
2.1 Основні мотиви лірики	15
2.2 Стильові особливості поезій.....	19
<i>Висновки до 2 розділу</i>	19
Розділ 3. Особливості сюжетно-композиційної побудови роману Сергія Жадана «Ворошиловград»	24
3.1 Місце роману «Ворошиловград» у творчому доробку митця	24
3.2 Екзистенційні мотиви в романі «Ворошиловград»	26
<i>Висновки до 3 розділу</i>	34
Висновки.....	36
Список використаної літератури	38

ВСТУП

Актуальність теми. Роман «Ворошиловград», опублікований 2010 року, посідає значне місце як у творчості Сергія Жадана, так і загалом у сучасній українській літературі. Недарма у 2014 році за версією BBC роман був оголошений романом десятиліття.

Герої роману «Ворошиловград» часто перебувають у межових ситуаціях, пов'язаних із пошуком сенсу буття, із пошуком себе, із переоцінкою цінностей, із з'ясуванням таких понять як свобода, вибір, страх, життя, смерть тощо. Це дає нам підстави говорити про екзистенційні мотиви у цьому знаковому для української літератури творі.

Саме завдяки простеженню екзистенційних мотивів можна глибше зрозуміти філософські, культурно-історичні сенси роману, його символіку, сюжетні перепитії тощо.

Творчість Сергія Жадана стала предметом дослідження таких авторів, як І. Андрусак, Е. Баран, Г. Давидова-Біла, О. Резніченко, О. Соловей, Т. Гундорова.

Об'єктом дослідження є роман Сергія Жадана «Ворошиловград».

Предметом дослідження є виокремлення і аналіз екзистенційних мотивів у романі Сергія Жадана «Ворошиловград».

Метою дослідження є визначення основних екзистенційних мотивів роману Сергія Жадана «Ворошиловград», пов'язаних із ситуаціями відчуженості, буттєвого вибору героїв роману, які часто перебувають в межових ситуаціях.

Для досягнення визначеної мети ми поставили перед собою ряд наступних завдань:

- визначити місце роману Сергія Жадана «Ворошиловград» у його творчому доробку;
- проаналізувати основні екзистенційні мотиви роману «Ворошиловград», як то: самотності людини, її закинутості у Всесвіті, відчуженості, протистояння, смерті, страху, вибору тощо.

У процесі написання роботи використано сукупність загальнонаукових **методів**: спостереження, аналіз, порівняння, опис, синтез, узагальнення. До інтерпретації роману застосований феноменологічний підхід та підходи до аналізу тексту, які надає філософія екзистенціалізму.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що демонструє можливості дослідження роману Сергія Жадана «Ворошиловград» крізь призму його екзистенційну виміру, представленого в усій його складності. Результати дослідження можуть бути використані для аналізу інших творів письменника.

Структура роботи – робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновку, списку використаної літератури, що містить джерела. Загальний обсяг роботи – 39 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ ТА ЙОГО МОТИВІВ

1.1 Визначення поняття екзистенціалізму

Екзистенціалізм вважається одним із найпоширеніших течій філософської думки, що сформувався в Німеччині та Франції в першій половині XX ст, у той час, коли традиційні гуманістичні цінності занепадали. На його створення вплинули твори мислителів Сьорена К'єркегора, Фрідріха Ніцше, Умануно, Едмунда Гусерля, Вільгельма Дільтея, Анрі Бергсона. Екзистенційні ідеї у філософії розвивали Гайдегер, Ясперс, Сартр, Камю. Розрізняють два види екзистенціалізму – релігійний і атеїстичний. До першого відносять праці Г. Марселя, Р. Бульмана, К. Ясперса, до другого – А. Камю, Ж.-П. Сартра.

Тлумачення терміну «екзистенція» як «внутрішнього буття людини, що переходить у її зовнішнє буття» вперше було сформульоване данським філософом Сьореном К'єркегором [41, с. 25-159]. Він стверджував, що справжньою філософія може бути лише в тому випадку, якщо вона є «екзистенційною», такою, що заперечуватиме «безособове філософування» [8, с. 50-62]. Дослідник І. Бичко вказував на те, що філософ оминав усе «універсальне» та «об'єктивне», оскільки це сприяє деформації людського духа та призводить до «деспіритуалізації» [3, с. 44].

Філософія екзистенціалізму займається з'ясуванням таких питань буття: існування людини, природа її життя, її призначення у світі. Ця філософія і на сьогодні користується великою популярністю, адже актуальними залишаються питання про провину і відповідальність, правильність вибору, неминучість смерті, або ж питання антропологічного виміру: про конкретність існування, темпоральність, трансцендентність, співвідношення «Я-Ти» або особистості та суспільства [38, с. 77-318]. За екзистенціалістом Ж.-П. Сартром (1905-1980), суб'єктом, який передує існуванню сутності, є особа, за Гайдеггером – цим суб'єктом є людська реальність. На думку Карла Ясперса,

людське існування може розкриватися в так званих «межових ситуаціях», тобто в тих станах, у яких перебуває людина сьогодні: страждання, боротьба, жорстокість і ворожнеча до світу [38, с. 77-318].

Усі екзистенціалісти розуміють, що людині бракує визначення сутності свого існування. Сартр та Гайдеггер вважали, що існування «Я», зосереджене на «ніщо», тобто на смерть і усвідомлення кінцевості [38, с. 108-124]. Люди спочатку існують в об'єктивному світі, а вже потім визначаються. На думку екзистенціалістів, його неможливо визначити науково, оскільки він уявний і не має сутності, яка характеризує індивідуальну істоту.

Однією із важливих дискусійних питань для філософів ХХ ст. щодо екзистенціалізму стало питання темпоральності. Мова йде про філософське вчення «Буття і ніщо» Сартра та «Буття і час» Гайдеггера. У вченні останнього «екзистенції» введено через вимір часу, оскільки усе «онтологічне», протиславлене «онтичному» (предметному світу) і зіставлене з «темпоральним» та «кінцевим». Відповідно до вчень Каримського, розуміння часу екзистенціалістами є суб'єктивно-ідеалістичним [19, с. 6-7].

Кожна людина є своєрідним проєктом самої себе, і її існування залежить від самоусвідомлення. Вона несе відповідальність не лише за вчинки та дії, але й за життя в цілому. Відповідно до вчення Сартра, існує принцип, за яким відповідальність індивідуума лежить перед всіма. За цією концепцією ми маємо усвідомлювати себе через когось іншого. Весь світ відкритий, а отже – є інтерсуб'єктивним. І людина в такому світі визначає не лише свою ідентичність, а й ідентичність інших людей. Це означає, що людина живе у світі, де відсутня релігійна надія на життя після смерті, тому краще жити без Бога та віри у нього. Важливо зауважити, що існування людини не визначається нічим, це стосується і смерті.

Оскільки свобода вважається фундаментом існування, то людина має право на свободу дій. Екзистенціалісти вважають, що ця свобода ґрунтується на самотворенні людини та її відповідальності за вчинки. Для релігійного

екзистенціаліста свобода знаходиться у Бозі, тоді як для атеїста – вона присутня у самій людині і не залежить від вищих сил.

Французький філософ Жан-Поль Сартр стверджував, що люди є повністю вільними істотами, і їх свобода не може бути позбавленою духу. Філософія екзистенціалізму має дві ключові умови. Перша умова полягає у виборі цілей людини, тобто вільному прояві її волі. Друга умова – досягнення індивідуальної мети або ж свобода дій. Варто зауважити, що питання вибору людини є основним аспектом екзистенційної філософії.

За Сартром, атеїстичний екзистенціалізм, на відміну від релігійного – є більш лаконічним та послідовним. В його основі лежить концепція, що навіть коли Бога немає, усе ж є єдине буття, яке уособлює людина. Таким чином, атеїстичний екзистенціалізм усю відповідальність за життя покладає на самого індивідуума, з чого випливає наступне: немає заданої людської природи, жодна зовнішня сила, крім самого індивіда, не може зробити його людиною. Атеїстичний екзистенціалізм постулює важливу ідею індивідуальної відповідальності людини за все, що відбувається з нею та іншими людьми, тобто – за людське буття [1, с. 473, 529].

Екзистенційний спадок класиків довів, що без належного смислового розуміння неможливо досягнути суті власного «Я». Так само неможливо існувати поза усвідомленням своєї індивідуальності, того, що не залежить ні від чого іншого і опосередковане існуванням «одиничного індивіда». Неможливо також відкидати духовний аспект існування, який надає цьому самому індивіду можливість відчувати свою приналежність до людської спільноти.

Додатково варто зазначити, що екзистенціалізм не можна розглядати як філософію бездіяльності, оскільки він визначає людину через її дії і чітко демонструє, що зміни, які відбуваються в ній, є прямим результатом, а не пасивним наслідком будь-якої механічної дії.

1.2 Розкриття основних екзистенційних мотивів в українській літературі

Непрості питання природи людського буття у своїх творах порушували українські письменники, які намагалися з'ясувати основні риси української ментальності.

У своєму дослідженні «Загублена українська людина» Микола Шлемкевич використовує історичні «українські типи», щоб показати, що саме народні персонажі «гоголівської», «сковородинської» і «шевченківської» впливають на наш світогляд.

Григорія Сковороду можна вважати попередником українського екзистенціалізму, адже ядро його філософських учень було відведено людині та сенсу її буття.

Особливого поширення екзистенціалізму на теренах України припадає на початок ХХ ст., коли письменники «молодої літературної генерації», до яких Іван Франко зараховував Л. Українку, О. Кобилянську, В. Стефаника, М. Коцюбинського тощо, намагаються залишити народну побутовість і перейти до внутрішніх монологів та літературного потоку свідомості [44, с. 496].

Не варто залишати без уваги творчість письменників 20-х років 20 століття. В. Шевчук у своїх працях звертає увагу на В. Підмогильного та називає його твори «класичними зразками екзистенціалізму («Невеличка драма», «Місто») [47, с. 354-356]. І роман «Місто», і «Невеличку драму» об'єднує мотив абсурдності життя. В першому випадку бачимо контраст між тісною квартирою Радченка та масштабності й розмаїтості Києва, в другому – цей же невеличкий простір (квартира Марти) стає осередком міської метушні [28].

Екзистенційні мотиви такі як – абсурдність світу, проблема самоприйняття та розчарування, прагнення свободи – висвітлювали у своїх творах й представники Мистецького Українського Руху (МУР), серед яких – В. Домонтович, Ю. Косач, І. Костецький та інші. Звісно, не всі автори зверталися до екзистенціалізму свідомо, скоріш – інтуїтивно [28].

Від початку 1960-х стало більше авторів, які порушують екзистенційні питання (самотності та відчуженості в абсурдному світі). Це і В. Шевчук, В. Дрозд, пізніше і О. Забужко, Ю. Андрухович, і, звичайно, С. Жадан.

Отже, українська література як вирішувала проблеми, пов'язані з людською екзистенцією, так і творчо сприймала та інтерпретувала засади філософії екзистенціалізму.

1.3 Творчість Сергія Жадана в контексті сучасного літературного процесу

Сергій Жадан народився 23 серпня 1974 року в місті Старобільськ Луганської області.

В доробку письменника такі прозові твори як «Депеш Мод» (2004), «Anarchy in the UKR» (2005), «Ворошиловград» (2010), «Месопотамія» (2014), «Інтернат» (2017), поетичні збірки «Генерал Юда» (1995), «Цитатник» (1995), «Пепсі» (1998), «Балади про війну та відбудову» (2001), «Марadona» (2007), «Життя Марії» (2015), «Псалом авіації» (2021), оповідання «Гімн демократичної молоді» (2006), «ДНК» (2016) тощо.

Сергій Жадан закінчив факультет українсько-німецької філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Після цього автор захистив роботу, присвячену вивченню українських футуристів, а саме Михайла Семенка, хоча і зазначав, що: «Я люблю одних поетів, а навчався в інших. Мої улюблені поети, на моє переконання, на мене як на поета жодним чином не вплинули» [37].

У 1993 році був одним із організаторів харківського неофутуристського літературного угруповання «Червона Фіра»: «Я пам'ятаю ті два-три роки, коли всі «червонофірівці» вже мали якісь доробки і намагалися видати їх, але на початку 90-х книговидавництво в Україні просто померло. Пригадую, як час від часу з'являлися варіанти, хтось обнадіював, ми весь час були в передчутті, що ось-ось отримаємо власну книжку». «Насправді це була така спроба вибудувати середовище довкола себе, коли тобі бракувало не лише якихось

текстів, які ти намагався написати, але й слухачів, які могли їх почути», - пояснює автор [37].

Дослідниця Тамара Гундорова у своїй статті зазначає, що Сергій Жадан створює новий тип персонажа. Не просто лузера, а мігранта, загубленого між своїм та чужим, сучасним та минулим [9].

Загалом українські письменники вперше після радянського книговидання опинилися в ситуації, коли «державні видавничі та рекламні механізми вже не діяли, а комерційні ще не діяли». Тоді на літературну сцену було запрошено покоління, яке вміло легко і блискуче писати, виконуючи при цьому роль конферансьє та митця оригінального жанру. І таке покоління з'явилося на початку ХХІ століття.

Роксана Харчук називає це покоління «дев'яностниками», якому притаманний естетичний плюралізм, тобто той, що охоплює шлях від класицизму до авангарду, а лідером називає Сергія Жадана. Дослідниця стверджує, що автор свідомо робить ставку на реалістичне зображення в прозі, але без посилань на критичний і соціалістичний реалізм [45, с. 24].

Що стосується поетичного доробку автора, то Р. Харчук вважає, що лірика Сергія Жадана експресивна і здатна викликати широкий спектр емоцій у читача – від хвилювання до щирого гніву. Для поетичних текстів автора характерне часте вживання парадоксів і перебільшень [45, с. 210].

Проза митця, на думку Р. Харчук, – «це зрозуміле, легке письмо, в якому виразно прослідковується традиція російського «лівого мистецтва» і «футуриста» М. Семенка, тоді як сучасна критика пов'язує його творчість передусім з традицією американського «покоління бітників» періоду 60-х» [45, с. 209-210].

За словами Т. Гундорової, Сергій Жадан – «сумний клоун, панк і революціонер покоління безпритульних, який вважає, що безпритульність покоління дев'яностих породжена відсутністю батька й матері, постійними роз'їздами та втратою довіри батьків до себе. світ дорослих, у якому водночас із перебудовою закріплюється в бутті власне викорінення. Вона підкреслює,

що саме ці почуття породили панк-культуру — інфантильну культуру дорослих чоловіків, які грають у дитячі ігри» [45, с. 212].

Також Харчук називає Жадана «вічним підлітком» і стверджує, що автор є радше вираженням духовної бездомності. «Якщо Ю. Андрухович має за вірець поета-богему, то С. Жадан не хоче “поганого Сосюри”, інші українські класики йому теж не пасують» [45, с. 212].

Багато дослідників вважають поезію письменника вдалішою за прозові твори. Очевидно, не тому, що романіст, на відміну від поета, не може звертатися винятково до почуттів. Він також повинен звертатися до розуму [45, с. 212]. Критики вважають, що прозі митця бракує комплексного погляду на речі: «Наприклад, кожне нове покоління в різних країнах світу має свої дуже гострі проблеми». Принаймні, на відміну від своїх попередників, покоління С. Жадана починалося вже в ситуації свободи. Однак цією свободою вони не скористалися» [45, с. 212].

Автор в одному зі своїх інтерв'ю говорить про подібність героїв своїх творів за психотипом: «Багато хто з читачів і критиків помічає в моїх героях лише суто візуальні речі – що це якісь маргінали, асоціальні типи» [37].

Сергій Жадан висловлює власну думку про перехід від поезії до прози, вказуючи на складність та важливість процесу й результату: «Пригадую, як ми виїжджали з Трьохізбенки під час обстрілу села росіянами і назустріч нам їхала "копійка" з місцевими, на даху якої була прив'язана домовина. Ти відразу розумієш, що це зав'язка роману – ти вгадуєш контекст, який за цим стоїть, що це за люди, чому вони повертаються, де цю домовину купили... Такі речі навіть вигадувати не хочеться» [37].

Тому творчість Сергія Жадана посідає важливе місце в сучасній українській літературі. Це один із найвідоміших і найяскравіших письменників сучасності та й багатогранна особистість загалом. Сергій Жадан у своїх творах порушує актуальні теми, тому його твори дуже цікаво читати та досліджувати. На нашу думку, письменника справедливо називають одним із

найкращих письменників країн колишнього СРСР. Проста і доступна манера письма автора робить його твори зрозумілими широкому загалу читачів.

Висновок до 1 розділу

У цьому розділі проаналізовано засади екзистенціалізму та його мотивів у літературі. Поняття екзистенціалізм було визначено як напрям філософії, що розглядає проблеми буття та відповідальності людини за свої вчинки. Найважливішими екзистенційними мотивами в літературі є пошук істини, невизначеність, трагізм життя та самоідентифікація.

Для більш детального аналізу екзистенційних мотивів у літературі було розглянуто творчість Сергія Жадана, який у своїх творах розкриває проблеми ідентичності та пошуку сенсу в пострадянському суспільстві. Особливу увагу було приділено й поезії Жадана, яка через поетичний образ виражає постійний пошук і боротьбу зі смыслом та існуванням.

Тому екзистенціальні мотиви відіграють велику роль у літературі й дають змогу осмислити проблеми сучасного суспільства. Творчість Сергія Жадана, зокрема, є важливою частиною сучасного літературного процесу, оскільки розкриває найактуальніші та найскладніші проблеми суспільства крізь призму екзистенціальних мотивів.

РОЗДІЛ 2. ІДЕЙНО-СТИЛЬОВА ТА ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ТВОРІВ СЕРГІЯ ЖАДАНА

2.1 Основні мотиви лірики

Сергій Жадан, український письменник, поет і перекладач, відомий своєю лірикою, яка відображає складну реальність сучасного пострадянського суспільства. У його творчості можна виділити кілька основних мотивів, які пронизують його поезію та прозу.

Перший мотив – ілюстрація пострадянської реальності – один із провідних тем у творчості Сергія Жадана. Письменник активно досліджує соціальну дійсність після розпаду СРСР та звертає увагу на проблеми та виклики, з якими зіткнулися люди в нових умовах. У своїх творах він описує трагічні історії персонажів, які змушені протистояти бідності, безробіттю, соціальній нерівності, корупції та іншим негативним наслідкам перетворень.

Жадан ілюструє життя людей звичайних, простих, але сильних у своїй боротьбі. Він показує, як вони намагаються вижити та знайти своє місце в суспільстві, долаючи внутрішні конфлікти та зовнішні перешкоди. Ці твори Жадана виконані в реалістичній манері, щоб передати атмосферу пострадянської епохи, з її суперечностями та тривогами.

Мотив пострадянської реальності у творчості Жадана допомагає розкрити глибинні проблеми, які виникають у суспільстві, показати складність життя людей, що впливає на їхню психологію та поведінку. Він викликає емоційну реакцію у своїх читачів та ставить питання про майбутнє України та інших пострадянських країн.

Цей мотив дає можливість Жадану висловити свою позицію стосовно суспільства та викликати рефлексію у читачів. Він засуджує соціальну несправедливість, політичні недоліки та відчуження, які характеризують пострадянський простір. Жадан вбачає у цих проблемах необхідність змін та розкриває їх через своїх героїв, які, хоч і стикаються з важкими

випробуваннями, продовжують боротися та мріють про краще майбутнє [45, с. 302].

У своїх творах Жадан порушує важливі питання суспільно-політичного життя, про ідентичність, самотність та пошук сенсу в житті. Він спонукає читачів задуматися над тим, які цінності та принципи формують наше суспільство, які наслідки мають політичні рішення та які виклики пострадянська епоха поставила перед кожним окремим індивідом.

Одним з характерних рис творчості Жадана є його вміння змалювати відчуття пострадянської дезорієнтації та невизначеності, які переживають багато людей. Він зображує пострадянське суспільство як місце, де ідеали та цінності розпадаються, де немає чітких орієнтирів і де існує загальне відчуття безпорадності та втрати.

Другий мотив – це мотив пошуку істини і суперечностей. Автор досліджує різні аспекти життя та суспільства і ставить питання про справедливість, моральність, існування та значення. У своїх творах Жадан проникає у глибину психології персонажів і простежує їхні інтелектуальні та емоційні переживання.

Письменник відкриває перед читачем різноманітні точки зору на події, ситуації та проблеми, а також розкриває суперечності, що характеризують сучасний світ. Він показує, що реальність може бути складною, а істину не завжди легко визначити. Жадан відверто показує суперечності та неоднозначність людського існування, розкриваючи непередбачуваність життя та його складність.

Цей мотив підштовхує читачів до саморефлексії і спонукає їх розглянути різні сторони питань, зрозуміти, що істину можна бачити з різних перспектив. Він заохочує критичне мислення та відкритість до нових ідей. Жадан показує, що суперечності і розбіжності є необхідною складовою частиною людського досвіду і можуть привести до нових відкриттів та розвитку.

В цілому, мотив пошуку істини і суперечностей у творчості Жадана відображає його філософський підхід до літератури та бажання розкрити

глибинні реалії світу. Він стимулює читачів досліджувати складність життя, аналізувати протиріччя та шукати глибинний сенс у своєму існуванні. Жадан ставить перед читачами запитання про природу людської ідентичності, моральних цінностей, соціальних стереотипів та інших аспектів життя, які можуть бути суперечливими.

У творчості Жадана пошук істини відбувається не лише на рівні героїв, але й на рівні письменницьких стратегій. Він експериментує з формою і стилем, використовує різноманітні літературні техніки, щоб наблизитися до істини та передати її багатогранність.

Цей мотив допомагає Жадану показати, що немає однозначних відповідей і розв'язків, а життя є складною мозаїкою, де істину можна виявити лише шляхом постійного пошуку та роздумів. Його твори спонукають читачів задуматися над власними переконаннями, поглядами та цінностями, а також заохочують до відкритості до різних точок зору та сприйняття світу.

Мотив пошуку істини і суперечностей є важливим елементом творчості Жадана, який спонукає читачів до роздумів над суттю життя та своїм місцем у світі. Він відкриває можливість для глибокого розуміння себе та навколишнього світу, а також викликає пошук нових шляхів і перспектив у сприйнятті реальності.

Третій мотив – це мотив самоідентифікації та пошуку власної історії. Цей мотив є важливим аспектом творчості Сергія Жадана. Він ставить перед читачами питання про те, як індивідуальна історія і особиста ідентичність впливають на формування національної свідомості та які зв'язки існують між особистим досвідом та загальнонаціональними подіями.

У творах Жадана герої намагаються зрозуміти своє місце в історії своєї нації, розкривають свої пошуки та протиріччя, пов'язані зі збереженням своїх індивідуальних цінностей та впливом зовнішнього світу. Він досліджує питання про те, які події минулого впливають на сучасність і як особистий досвід формує індивідуальну та колективну свідомість.

Цей мотив дає можливість глибше розуміти процес самоідентифікації та пошуку власної історії, а також викликає роздуми про значення та вплив індивідуальних доль на колективну свідомість. Він підкреслює важливість розуміння та прийняття свого минулого для побудови майбутнього.

Четвертий мотив – це мотив бунту та вольових вчинків, який є важливим елементом творчості Сергія Жадана. У своїх творах автор активно зображує героїв, які виступають проти соціальної несправедливості та безправ'я. Вони виражають свою незгоду з наявним станом справ і намагаються змінити суспільство через активні дії та виступи [45, с. 482].

Ці герої втілюють силу волі, самостійності та незалежності. Вони готові ризикувати, щоб боротися за свої права та свободу. Жадан показує, що бунт може мати різні форми – від публічних протестів і демонстрацій до індивідуальних актів героїв, що намагаються протистояти системі.

Цей мотив втілює бажання людей змінити своє оточення та боротися за свої переконання. Жадан показує, що бунт може мати важливу роль у формуванні суспільства та побудові кращого майбутнього. Він стимулює читачів до самостійного мислення, активності та виступів проти негативних явищ у світі.

Мотив бунту та вольових вчинків в творчості Жадана підкреслює важливість особистого внеску кожного індивіда у трансформацію суспільства. Він нагадує, що навіть невеликі дії та вчинки можуть мати великий вплив і сприяти покращенню умов життя та розвитку суспільства в цілому.

П'ятий мотив – це мотив пошуку внутрішньої гармонії. У його творах герої зіштовхуються зі складними емоційними та психологічними станами і прагнуть знайти внутрішню гармонію та розуміння самого себе. Вони замислюються про сенс свого існування, про місце, яке вони займають у світі, і про те, як вони можуть знайти рівновагу між своїми бажаннями та зовнішніми обставинами. Вони розглядають свої почуття, ставлять питання про свою самореалізацію та прагнуть досягти гармонії зі своїм внутрішнім світом.

Цей мотив відображає постійний пошук героїв, які намагаються збагатити своє життя, розкрити свої потенціали та знайти спокій та задоволення. Він показує, що важливо не лише зовнішні досягнення, але й внутрішня гармонія, самопізнання та зближення зі своїми почуттями та цінностями [45, с. 310]. Автор заохочує читачів задуматися над власним внутрішнім світом, над тим, що дійсно важливо для їхнього щастя та задоволення. Він нагадує, що пошук внутрішньої гармонії є важливим етапом в особистісному розвитку і може вести до збалансованого, задоволеного та цілеспрямованого життя.

Отже, мотиви лірики творів Сергія Жадана передають широкий спектр емоцій, переживань та почуттів, що відображують складну реальність пострадянського суспільства. Вони змушують читача задуматися над соціальними проблемами, пошуком істини та самореалізацією, надаючи йому можливість поглибленого роздуму та саморефлексії. Твори Жадана вражають своєю емоційністю, оригінальним стилем та глибоким змістом, що заохочують читача розглядати світ навколо з нової перспективи.

2.2 Стильові особливості поезій

Сергій Жадан є відомим сучасним українським поетом і прозаїком, який здобув значну популярність на перехідному етапі української літератури після незалежності. Його твори характеризуються стильовими особливостями, що відображають Жаданові інтереси, погляди і накопичений досвід.

Однією з основних стилістичних особливостей поезій Сергія Жадана є мовна експериментальність, що надає його поетичному доробку особливого колориту. Жадан грає зі словами, застосовуючи нестандартні асоціації та незвичайні рішення, що додає його творам оригінальності.

Звернення до поп-культури та масової культури загалом є ще однією важливою рисою стилю Жадана. У його поезіях часто можна зустріти іронічне ставлення до поп-культури та масової культури загалом. Автор використовує

ці елементи, щоб відрізнати свої твори від традиційного погляду на поезію, створюючи своєрідну власну мову і стиль.

Соціальна тематика є важливим елементом творчості Жадана. Він є виразником невдоволення суспільства станом речей, і його твори відображають соціальні проблеми сучасної України, такі як війна, корупція і бідність. Він використовує поезію як засіб висловлення своєї позиції і спонукає читачів розглядати ці проблеми з нової перспективи і задуматися над ними.

Емоційна сила є ще одним ключовим аспектом поезій Жадана. Його твори відрізняються високою емоційною насиченістю і силою. Він здатен передати складні почуття, такі як любов, туга, розчарування та боротьба, в своїх віршах. Через його поезію можна відчувати істотність і глибину емоційного досвіду.

Ще однією особливістю стилю поезій Жадана є абстрактна форма. Він створює унікальні структури і композиції, які відображають його індивідуальність і візію поета.

«Їжачковий погляд» є ще одним важливим аспектом стилю Жадана, який був висвітлений в критиці його творів. Ця фраза вказує на те, що поет дивиться на світ через призму деформованої реальності з обмеженої точки зору. Він намагається відобразити складність сучасного життя в Україні, її протиріччя і проблеми через свій особливий погляд на світ [10, с. 610].

Загалом стиль поезій Сергія Жадана характеризується експериментальністю, соціальною тематикою, високою емоційною насиченістю, абстрактною формою та «їжачковим поглядом». Ці особливості роблять його твори свіжими, цікавими та викликають рефлексію у читачів. Сергій Жадан продовжує традицію поетичного експерименту і поєднує її з актуальними соціальними проблемами, що робить його поезію особливою і значущою для сучасного читача.

Експериментальність у творчості Жадана проявляється у використанні нетрадиційних поетичних форм, синтаксичних конструкцій та лексичних

засобів. Він активно експериментує з мовою, створює нові слова, використовує нестандартні асоціації і метафори. Його поезія може бути складною і неоднозначною, вимагаючи від читача активної уваги та інтерпретації.

Соціальна тематика є одним із визначних аспектів творчості Жадана. Він звертається до проблем сучасного українського суспільства, політики, війни, економічних труднощів, міграції та інших соціальних протиріч. Жадан бачить свою місію в тому, щоб відобразити реальність, зробити голос громадян чутним та показати недоліки системи.

Висока емоційна насиченість є характерною рисою поезій Жадана. Він вміло передає свої почуття, емоції та пристрасті, викликаючи в читача сильну реакцію. Його твори можуть бути сповнені болем, обуренням, надією, любов'ю тощо. Жадан не боїться висловлювати свою думку і викликати контрверсії, а його поезія завжди пронизана емоційним зарядом [10, с. 130].

Загалом, стиль поезій Сергія Жадана можна охарактеризувати як оригінальний, виразний і такий, що привертає увагу читача. Його твори вражають своєю мовною і поетичною майстерністю, спонукають до задуму і пошуку глибинного розуміння.

Висновок до 2 розділу

У творчості Сергія Жадана виділяються основні мотиви, такі як боротьба за свободу та незалежність, роздуми про сенс життя та пошук своєї ідентичності, а також роздуми про стосунки між людьми. Його поезія вражає своєю глибиною та інтимністю, пронизаною почуттями та емоціями.

Особливості стилю Жадана виявляються в умінні комбінувати різні мовленнєві засоби різних стилів. Він використовує літературну мову, живі діалоги та народну лексику, що робить його твори доступними та зрозумілими для широкого кола читачів. Таке поєднання різних стилів робить його творчість барвистою та цікавою.

У жанровій системі Жадана присутні поезія, проза, драматургія та есеїстика. Він експериментує з жанрами та формами, створюючи унікальні твори з глибоким змістом, які апелюють до сучасного читача. Це робить його творчість цікавою для вивчення та аналізу.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ СЮЖЕТНО-КОМПОЗИЦІЙНОЇ ПОБУДОВИ РОМАНУ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ВОРОШИЛОВГРАД»

3.1 Місце роману «Ворошиловград» у творчому доробку митця

Роман Сергія Жадана «Ворошиловград», виданий в Україні наприкінці вересня 2010 року, є його п'ятою прозовою книгою.

Після того, як Жадан почав свою літературну кар'єру з віршів (деякі з яких певний час навіть входили до шкільної програми), він почав видавати по черзі свої книжки поезії та прози. Неважко помітити, що в поезії та прозі Жадана одні й ті ж герої – це його ровесники, які ростуть разом із автором, чие дитинство і юність припали на пізню радянську добу, а його юність – на добу «лихих дев'яностих». Персонажі, які дуже комфортно почувалися в цю нервову, небезпечну епоху – у поєднанні з високим літературним стилем і суворими реаліями тієї ж епохи – зробили поезію Жадана помітним явищем у літературному житті нової України. Однією з передумов успіху є незвичайний поетичний талант автора, який поєднує в собі його досить синтетичну естетику.

Майже рік Сергій Жадан виношував ідею роману під назвою «Ворошиловград». Було дві спроби почати писати роман: перші сторінки не задовольнили автора, тож довелося зробити перерву. Згодом він повернувся до своєї ідеї, другого разу вийшло краще. Роман писався в Харкові, Берліні та Криму. Автор хотів отримати максимум задоволення від написання книги, тому не поспішав [31, с. 211].

Нарешті, після року роботи, він написав есе про пам'ять, її безперервність і значення. Сам автор зазначив, що кому сподобався «Депеш мод», тому не сподобається «Ворошиловград». «Цей роман – він не гумористичний, він більше меланхолійний, більш ліричний, тому я думаю, шанувальникам «Депеш мод» він, можливо не сподобається. Але нічого не поробиш! Принаймні з мого боку це чесно» [35].

Усі шанувальники творчості Сергія Жадана з нетерпінням чекали виходу нового прозового твору свого кумира. Як зазначено в анотації: «Роман важкий, меланхолійний і реалістичний».

Перше, що кидається в очі при читанні роману, це те, що він зовсім не схожий на попередні книги автора. Попри те, що книжку можна розгорнути на кожній сторінці й ознайомитись із самобутнім стилем Жадана, цього разу автор пише значно серйозніше й реалістичніше.

Один з центральних мотивів, які переплітаються в романі, є екзистенційний: питання буття, пошуку сенсу життя та протистояння зовнішнім обставинам. Ці мотиви надають глибини та філософської насиченості твору.

Однак, роман вирізняється не лише своїми екзистенційними мотивами, а й широтою тематики, яку він охоплює. Автор описує різні соціальні групи та явища українського суспільства, включаючи бізнесменів, футбольних фанатів, моряків та студентів. Він зображує яскраві образи наркоторговців, спортсменів, кочівників, поліцейських та навіть занепад джазу на Донеччині. Це створює широку соціальну панораму сучасної України, відображаючи різноманіття її культурного та соціального життя. Шанувальники неодноразово звинувачували автора у надмірному використанні ненормативної лексики і поганому впливі на молоде покоління, на що автор відповідав: «Не я вчу молодь матюкатися. Я швидше відображаю певні прошки суспільства, з вуст яких мова Олеся Гончара звучала б нереалістично» [35].

Роман «Ворошиловград» є вагомим внеском Сергія Жадана в українську літературу. Його реалістичний стиль, екзистенційні мотиви та широта тематики роблять його романом, який заслуговує на увагу читачів. Роман "Ворошиловград" витягує на поверхню проблеми сучасного українського суспільства, включаючи корупцію, наркотики, насильство, політичні конфлікти та соціальну нерівність. Жадан майстерно поєднує реалістичний

опис подій з внутрішнім світом своїх героїв, розкриваючи їхні мотивації, страхи, амбіції та сподівання.

Один з основних елементів, який робить роман "Ворошиловград" особливим, – це мовний стиль автора. Жадан використовує у своєму творі характерну для нього поезійну прозу, суцільні тексти, специфічний ритм та музичність мови. Він перетворює звичайні розмовні фрази в поетичні риторичні конструкції, створюючи неповторний мовний ландшафт роману.

Роман «Ворошиловград» також демонструє велику увагу до деталей і місцевий колорит. Автор заглиблюється в подробиці життя своїх героїв, описує та демонструє їхні звички, мову, звичаї та культурні особливості. Йому вдається переплести місцеві назви, словосполучення та елементи фольклору, надаючи сюжету реалістичності та достовірності. Водночас автор майстерно поєднує реалістичні деталі із символічними образами, надаючи роману глибини й складності.

Одна з ключових тем, яку розглядає Жадан у романі, є пошук ідентичності. Герої твору стикаються зі складнощами самоідентифікації в умовах перехідного суспільства, коли вони постраждали від втрати старих цінностей та пошуку нового місця в світі. Ця тема відображає ширшу проблематику України як нації, що переживає трансформацію та зміну своєї історії.

Роман «Ворошиловград» захоплює читача своїм інтенсивним розкриттям сучасного життя, драматичними подіями та зворушливими переживаннями персонажів. Жадан відкриває перед нами багатошаровий світ України, з його суперечностями, конфліктами та надією на краще майбутнє.

3.2 Екзистенційні мотиви в романі Сергія Жадана «Ворошиловград»

Серед основних екзистенційних мотивів у романі Жадана є наступні:

- мотив повернення, або ж ностальгічних «зустрічей із минулим»;
- мотив образності природи та міста, як зображення стану людської душі;

- мотив радянського минулого;
- мотив протистояння;
- мотив відчуження;
- мотив ірреальності;
- мотив смерті.

Загалом, тема вічної подорожі, оспівана американськими класиками, такими як Джек Керуак або Джоно Стейнбек, була підхоплена в Україні у 1980-х Євгеном Пашковським і продовжена Сергієм Жаданом у 1990-х. Девіз цих подорожей один: «Де б ти не жив, хоч би не жити». Тобто, немає різниці, де ти живеш, якщо немає життя і замість певності в майбутньому є тільки певність у минулому. Тож не дивно, що новий роман Сергія Жадана з ностальгійною назвою «Ворошиловград» за сюжетом мандрівки нагадує його ранні твори на зразок «Депеш Мод», у якій герой має кудись їхати – шукати друга чи знайомого, заради того, щоб лишитися тут, на вічній території чужих осель, речей і розмов. Цього разу герой Жадана на ім'я Герман всього на один день вирушає на малу батьківщину до брата, який тримає заправку в степу, і практично потрапляє у вирій спогадів та екзистенції.

У романі простежується наскрізний **мотив «зустрічі із минулим»**. Все починається з того, що головний герой ледь не поїхав до Амстердаму та ледь не відмовився від сімейного бізнесу – заправки – та «своїх» людей. Герман навіть не підозрював, що його поїздка «на один день» триватиме «назавжди». Після повернення до рідної Луганської області, Герман все частіше впадає у вирій ностальгічних спогадів. Герман переживає «буття-у-транзиті»: повертається, аби поїхати назавжди. Це ніби війна, яка змінює людину та її місце у часопросторі [9].

Сергій Жадан зобразив головного героя, Германа, як того, що *«давно і щасливо жив сам, з батьками бачився рідко, з братом підтримував нормальні стосунки. Мав нікому непотрібну освіту. Працював незрозуміло ким»* та й

«новим звичкам з'являтися було пізно». Як казав сам Герман: *«Мене все влаштовувало. Тим, що мене не влаштовувало, я не користувався»* [14, с. 7]¹

Як відомо, героїзм і трагедія завжди співіснують. Герман хоч і повернувся, але так і не став героєм. І конфлікт не перетворився на трагедію, не досяг катарсису.

Мотив образності природи та міста як зображення стану людської душі. Тут би хотілось наголосити на широкій системі образів та описів, до яких вдається автор. У той час як головний герой розповідає про чергову кримінальну, авантюрну пригоду, перед читачем відкривається похмура, але елегійна візія автора, де і *«гарячі смуги, ніби розсипана мука»*, і *«як мокрий цукор, партійні будні»*, і *«фісташки і жирні фініки, схожі на тарганів»*, і *«печатки розпливались на підписах, мов соус»* [14]. У Жадана описи природи мають специфічний бакалійний присмак: *«угіддя, поля, густо политі сонячним медом»* [14]. Навіть герой роману, незважаючи на критичну ситуацію і відповідальність, яка лягла на нього, просить *«гарячої піци»*.

Жадан має дивовижну здатність поєднувати сенсорику із текстуальністю. Автор створює простір, який стає не просто частиною досвіду читача, але й майже власним спогадом. Різноманітність пейзажів та будівель, ландшафтів, їх запахи та звуки надають реалістичності роману, дії якого відбуваються у Луганській області: *«Я бачив, як залягає глибоко в тілі долини чорне серце кам'яного вугілля, як воно б'ється, даючи життя всьому навколо, і як свіже молоко природного газу згортається в гніздах та підземних річищах, твердне та напоює собою в'язкі корені, і як цими коренями рвуться вгору шаленство і стійкість, повертаючи стебла трави проти напрямку вітру»* [14]. Часом здається, що головними героями твору «Ворошиловград» є час та простір, а решта «живого» матеріалу, як-от брати Льолік та Болік, чи «жителі заправки» Шура Травмований та Коча, чи Оля, Тамара та Таміла, бізнесмени, «братки» та решта соціально нестабільних героїв роману

¹ Тут і далі цитуємо за виданням: Харків: Фоліо, 2010.

рухається другорядно. Вони – ніби фони, що стосуються обставин місця та часу: *«Я мовби стояв у просторому приміщенні, до якого запустили якихось не відомих мені людей, а після цього вимкнули світло. І хоч приміщення було мені знайомим, присутність цих чужих людей, котрі стояли поруч і мовчали, щось від мене приховуючи, насторожувала»* [14].

До мотивів образності також можна згадати зображення вуличних пейзажів. Ці ліричні відступи на початку кожної частини в Жаданра є природним відображенням архетипу вулиці, адже саме довершеність природи протистоїть, кримінальному устрою містечка та, пригніченому подіями, Герману: *«Небом пересипались чорні зірки, пробиваючи густе повітря і запалюючи суху траву. Птахи заривались між стебел, гріючись і ховаючись від чужих голосів. Тварини переходили кордон, сторожко озирваючи наповнену диханням долину, де раптом з'явилося безліч тіней, що перебігали через високий насип, забігаючи в чужу країну, ніби в літнє море»* [14].

Аналізуючи роман Сергія Жадана «Ворошиловград», можна виділити кілька аспектів втілення архетипу вулиці:

- вулиця як структуроутворюючий фактор лінійного сюжету твору;
- вулиця-образ;
- вулиця-есенція душі;
- вулиця-шлях як засіб метафоризації пошуку «Я».

Водночас Жадан малює світ навколо себе абсолютно химерним та диким. З одного боку цілком знайоме та звичне, а з іншого – фантасмагоричне. Таким чином, багато з того, що відбувається як з читачем, так і з героєм, сприймається дуже самовдоволено.

Читач отримує не прозову, а радше поетичну насолоду. Проза Сергія Жадана – типова «проза поета» з усіма її перевагами та недоліками. Проте завдяки поетичному підходу до опису сучасності Сергію Жадану вдається сформулювати нову національну ідею. Можливо тому, що автор не ставив перед собою такого завдання. Для Жадана враження були набагато важливішими за сюжет, присвячений поверненню героя до рідних країв.

Сюжет традиційний і в кінцевому підсумку відіграє роль «зацікавлення читача». Автор не зосереджується над розвитком сюжету чи вирішенням будь-яких конфліктів, сюжет ніби другорядний. Натомість увага читача зосереджена на процесі екзистенційного занурення головного героя у безнадійність депресивного примарного містечка.

Мотив пошуків та подорожі супроводжують не лише читача, а й Германа, який то мандрує пішки, то подорожує гуркітливою Волгою, то роз'їжджає поїздами та автобусами, де зустрічає кочівників, заробітчан, контрабандистів, біженців та працівників гуманітарних організацій. Серед них – представниця організації ЄС Кароліна. Місія ЄС виглядає як спроба оновити постколоніальний топос, адже це слово асоціюється насамперед із гуманітарними хвилюваннями в суспільстві. Розмова Германа з Кароліною коротка і зашифрована, яка завершується реплікою останньої: *«Думаю, ти так швидко тікаєш, оскільки забув усе, що з тобою було. Коли згадаєш, тобі буде не так просто звідти поїхати»* [14]. Дорога – ніби поштовх, який необхідний роману.

Також наскрізним є **мотив радянського минулого**, привиди якого переслідують головного героя. Місто-привид Ворошиловград, де пройшло його дитинство, привиди друзів, з якими Герман спочатку грає у футбол, хоча *«прожектори були просто в очі й робили постаті прозорими, майже невидимими, наче це привиди зібралися тут, аби з'ясувати стосунки з іншими привидами»*, а потім знаходить їхні прізвища на могилах місцевого цвинтаря, брат-привид, згадка про якого поступово стирається з пам'яті головного героя, ікарус- або потяг-привид, до якого герой *«таким дивним чином потрапив, що ось вже кілька годин, не поспішаючи, котився в невідомому напрямку, все більш віддаляючи від подій...»* [14].

Гундорова в одній зі своїх статей пише: «Критики говорять про ностальгію за минулим, в анотації натякається на меланхолію за минулим. Однак це зовсім не ностальгійне повернення до оселі минулого, з тим, щоб знайти в ній компенсацію сьогоденної бездомності... Швидше можна

говорити, що Жадан закликає жити у параметрах відповідальності і пам'яті про минуле» [9].

Також з одного боку, місцеві – від циган і баптистів до барменів і футболістів – стоять на захисті рідної пустки та розрухи. З іншого – Герман, якому стає зле, через те, як запал сходить нанівець і вони продовжують жити своїм примарним, загубленим життям. Але ці згадки про розвалену «комуністичну інфраструктуру», занедбані аеродроми, розформовані військові частини, забуті футбольні команди, неіснуючу історію «джазу на Донбасі» та *«просмалені сонцем гори»* не надто заспокоюють.

І говорячи про зникле радянське, слід сказати і про саму назву твору і про назви, які в ньому згадуються. Основний топонім твору – місто Луганськ, яке чотири рази перейменовували: двічі на Ворошиловград і двічі цю назву скасовували. Як пише дослідниця Гундорова: «Концентрацією такого місця-як-порожнечі є Ворошиловград, центральний топонім роману. Ворошиловград існує як певний симулякр – назва його не має ніякого коріння, вона випадкова, вона легко прикладається і легко відкидається... Тут, у порожнечі, символізованій Ворошиловградом у романі Жадана, відбувається постійна міграція народів. Саме місто належить не так фізиці, як метафізиці. Жадан відкривається як лірик, широко оповідаючи про пейзажі, пагорб, місто внизу, поля, тумани...» [9].

Мотив протистояння. В романі відсутній основний сюжетний конфлікт, адже все зосереджується саме на внутрішньому світі людини та її самотності. Формально, маємо зовнішнє та внутрішнє протистояння. Що стосується першого – Герман повинен захистити свій бізнес від Владлена Марленовича, який метафорично відображає світ капіталістів. Серед представників ворожої сторони також слід виділити загадкового власника потягу, який говорить Герману: *«Проблема в тому, що ви недооцінюєте можливості капіталу. Думаєте, якщо ви тут вирости, це автоматично дає вам право лишатися тут і надалі»* та кукурузників, які підірвали бензовоз. Якщо говорити про внутрішнє протистояння, то тут головний герой вагається

лише напочатку роману (все різко змінюється, коли він повертається на батьківщину) [14]. Навіть коли друзі з Харкова – Льолік і Болік – кидають Германа на гроші, той прощає і не видає їх «двадцятирічним юристам», які виявляються просто жалюгідними.

Шура Травмований гине, захищаючи навіть не заправку, а покинутий аеродром не через зиск чи потрібність, а через принципи. Оборона старих порожніх ангарів – боротьба за ностальгію та за минуле. Захист від ілюзорного Марлена Владленовича, якого навіть ніхто ніколи не бачив і який хотів побудувати цементний завод на місці непотрібного аеродрому, тим самим метафорично зруйнувавши світ героїв. Отже, зовнішнім конфліктом є протистояння «земля-капітал», а внутрішнім – «пошук себе».

Мотив кохання. Тут хотілось би звернути увагу на жінок у житті Германа. Де-факто, їх було багато, в межах роману їх було 5 (Ольга, сестри Таміла та Тамара, Катя та Кароліна), але лише одній вдалося залишитися в душі героя не на декілька хвилин. *«Я торкався її волосся, мокрого на дотик, ніби занурював пальці в річкову поверхню, і поверхня ця була тихою і густою, так що не можна було нічого за нею побачити»,* – так Герман говорив про Ольгу [14].

Мотив ірреальності. Через свій роман Жадан веде наратив, що всі ми зараз живемо у світі вигаданих реалій і кліше, де реальне лише те, що ти обираєш і те, що є твоєю реальністю. Револьюційність творчості Жадана полягає насамперед у тому, що він не закликає покинути, забути і стерти з пам'яті своє минуле, навіть якщо воно було вигаданим і нереальним. Адже і це минуле життя, і ті туристичні образи з різних міст, якими люди обмінювалися між собою в радянські часи, які створювали певні стереотипні уявлення про чужі міста та чужі країни, були частиною особистого світу, досвідом, який запам'ятовується назавжди у «валізі пам'яті».

Ця жаданівська ірреальність показана галюцинаціями Германа на пагорбі, де *«за ними з туману витягувались розморені коров'ячі голови, невідомо, як їх сюди вигнали, як затягли на ці високі схили. Корови йшли,*

тягнути за собою борони, на яких лежали сліпі змії й мертві бійцівські пси...», і під час футбольної гри із привидами, і у Тамариних фотографіях, і в сюжеті із мандрівниками під прапорами ЄС [9; 14]. Ця ірреальність з'являється як інтертекст про джаз у вигляді пісні. Дослідниця Гундорова зазначає, що вона «пояснює водну символіку, розсипану по цілому твору, центральною серед яких є пам'ять життя: «ми пов'язані цими ріками, що протекли крізь наше минуле»» [9].

Футбольна гра відбувається в сутінках, поле освітлюється лише фарами припаркованих біля поля вантажівок із запущеними двигунами – це створює неземну атмосферу. Однак друзі юності Германа теж здаються привидами, для самого Германа більшість з них виглядали як татуйовані зомбі. Пізніше він випадково знаходить їх могили на міському цвинтарі і дізнається, що вони померли вже багато років тому. Тут Герман також торкається паралельної реальності, перетинаючи межу, яка веде його на крок далі на його шляху. Футбольний епізод – це не подорож у минуле, скоріше минуле завжди відчувається й присутнє як паралельний часо-просторовий вимір.

Проти кукурузників-бізнесменів повстають нові друзі – колишня футбольна команда, а також цигани і баптисти. Власне, зміст конфлікту між футболістами та хліборобами вписується в протест проти приватної власності. Адже ліві, антибуржуазні гасла для Жадана не новина. Тому у «Ворошиловграді» ми зустрічаємося з боротьбою між силою країни і силою капіталу, бо, як каже один із сучасних бізнесменів: «Проблема в тому, що ти недооцінюєш можливості капіталу». Якщо тут виріс – ти автоматично даєш собі право залишитися тут і надалі» [9].

Коли Кароліна напоює Германа, від чого той засинає. Незабаром він знову переживе щось дуже схоже на цей епізод у реальності як дежавю: *«Час від часу мені сняться авіатори. Кожного разу вони здійснюють вимушену посадку десь посеред пишених полів, їхні літаки важко вганяються в густу пишеницю... Пілоти вивалюються з пекучих салонів, падають у пишеницю, яка відразу ж обплітає їм ноги, встають і намагаються щось розгледіти на обрії.*

Проте на обрії немає нічого... Авіатори кидають свої апарати, що поступово охолоджуються у вечірніх сутінках і рухаються на захід, за сонцем, що швидко згасає» [14]. Кароліна знову з'являється майже в кінці книги в подібній ситуації, наче з паралельної реальності. Тут вже відчувається фантасмагоричний аспект порушення хронотопу, що дуже контрастує із, зазначеним автором, «реалізмом». Як стверджував сам Жадан в одному з інтерв'ю, це «роман про пам'ять, про сенс пам'яті, про безперервність пам'яті, про те, що треба пам'ятати все, що з тобою сталося, і це дозволено».

Мотив смерті важливий для екзистенційного виміру роману. Загалом, смерть в часи «лихих дев'яностих» не була виключенням, а навпаки – була невід'ємною складовою соціальних відносин. У романі ж смерть – це те, чого не бояться, але й не чекають. Автор демонструє жорстокість та цинічність суспільства на прикладах показової кари собаки Каті – Пахмутової – кукурузниками, вбивства вівці у потязі заради метафоричної демонстрації влади *«...щось за цей час змінилось, повітря стало гарячим, кольору смерті, яскравих безнадійних відтінків. Ми йшли вагоном і я чув дивні звуки, що лунали із зачинених наглухо купе»*, або ж у випадку Ніколая Ніколаїча наприкінці роману – зображено відчай «маленької людини», яка вбиває через боягузтво та образу: *«Надто сильно стискали цю пружину десь у нього всередині, надто довго він стримувався, тож врешті механізм спрацював, пружина різко вилетіла, зриваючи запобіжники, і щойно Травмований зробив ще один, ледь помітний крок, як пролунав постріл» [14].*

Головний герой не боїться смерті, а навпаки – говорить про неї із легким присмаком ностальгії: *«Найкращі дитячі спогади – це спогади про смерть, котра відступає під тиском життя» [14].*

Підсвідомо Герман знаходить себе та своє місце серед туманних полів десь під Донбасом. І коли Жадан говорить про такі речі, то не впадає ані в патріотизм, ані в сентименталізм. Він аргументує, чому все це для нього таке дороге і важливе, чому він захищає бізнес, від якого лише збитки, чому він любить свою країну і чому елегійно ставиться до кожної із своїх жінок. А тому,

що «життя відбувається з тобою кожного дня. І любов виправдовує всі помилки і спроби. Економіка будується не на силі, але на справедливості. Тож коли ти не відчуваєш усього живого, навіщо приходиш прощатись із мертвими?» [14].

Висновки до 3 розділу

У романі «Ворошиловград» Сергій Жадан розкриває проблеми сучасного українського суспільства через історію кількох головних героїв, що живуть у передмісті Луганська. Цей роман, як і більшість творчості Жадана, є коментарем до сьогодення і висловлює авторське ставлення до важливих для країни питань.

У романі «Ворошиловград» Жадан не використовує стандартні сюжетні лінії та манеру наративу. Серед основних екзистенційних мотивів у романі Жадана є наступні: мотив повернення, або ж ностальгічних «зустрічей із минулим», мотив образності природи та міста, як зображення стану людської душі, мотив радянського минулого, мотив протистояння, мотив відчуження, мотив ірреальності, мотив смерті.

Через свій роман Жадан веде наратив, що всі ми зараз живемо у світі вигаданих реалій і кліше, де реальне лише те, що тиобираєш і те, що є твоєю реальністю. Революційність творчості Жадана полягає насамперед у тому, що він не закликає покинути, забути і стерти з пам'яті своє минуле, навіть якщо воно було вигаданим і нереальним.

Таким чином, роман «Ворошиловград» можна вважати одним з найбільш нестандартних та екзистенційних творів в доробку Сергія Жадана. Використання нестандартних сюжетних рішень та пошук нових способів їх відображення створили незвичайну та запам'ятовувальну книгу, знайомство з якою читач ніколи не забуде.

ВИСНОВКИ

Отже, Сергій Жадан є одним із найвидатніших представників українського постмодернізму і як прозаїк, і як поет.

Роман С. Жадана «Ворошиловград» 2010 року — твір, який зовсім не схожий на попередні книги автора. Попри те, що фірмовий стиль Жадана помітний на кожній сторінці, цього разу автор пише набагато серйозніше та реалістичніше. «Ворошиловград» — твір про кризу соціалізації 33-річного Германа. Про перехід від абстракції до конкретності із запахом бензину. Від невідомих противників демократії до справжніх ворогів. Від повій до істинного елегійного кохання.

«Ворошиловград» — це роман про безкрайні поля, про занедбані аеродроми, про залізничні колії, які нікуди не ведуть, про річки та дороги. Вони навіть важливіші за людей, тому що вони, простори, є тими, хто їх організовує, проектує та населяє. А фермери, газовики і контрабандисти тут лише настільки, наскільки вони потрібні цим просторам, вони тут виростили в тому сенсі, що ростуть дерева, трава і пагорби. Тому ознаки людської присутності — зламані механізми, скелети автомобілів, зруйновані будівлі тощо — тут не видаються чужими, навпаки, вони є в пейзажі — нарівні з деревами та пагорбами, з ними.

Сергій Жадан розвиває характерні для нього авантюрні, любовно-еротичні, фантастичні сюжетні мотиви у пошуках художніх форм, що відповідають його світогляду та його цілям. Як автор постмодерністського жанру Жадан спирається на різноманітні жанрово-стильові моделі, ігноруючи претензії критиків щодо стилю чи жанрової некомпетентності й задовольняючись фактом авторської самоактуалізації.

Дві частини, дві половини роману пов'язані між собою як текст і коментар. Те, що імпліцитно дається в першій частині, роз'яснюється і доводиться до суті в другій частині. З одного боку, другої частини може і не бути, з іншого — зрозуміле бажання автора все довести до кінця. Ось кілька вставних новел із прикладами успішної та невдалої соціалізації (щоб прийняти

її, потрібно прийняти смертельний ризик і – дружба як вища цінність), візуальні ефекти (дівчина падає в річку, щоб врятувати собаку). , тоне, собака тягне її на берег, - хто її врятував? Головне, що тепер немає роз'єднаних дівчинки та собаки) тощо. Кожен епізод гарний сам по собі, але разом вони більше схожі на колаж, оскільки сюжет в основному вичерпується в першій частині.

«Ворошиловград», як і всі книжки Сергія Жадана, складається з низки оповідань, іноді розказаних невимушено, маргінально, але вміщених в абзац-два, і переростають у цілу повість, роман, роман іншого, більш скупого чи інші можуть стати біднішим автором.

Роман Жадана навряд чи слід сприймати як реалістичний чи соцреалістичний роман, як зазначено у синопсисі, хоча події надзвичайно реалістичні та жорстко зображені. Поза особливостями фізичного в ньому постійно присутня ірреальність метафізичного. Брат Юрій у романі Жадана такий же відсутній і нереальний, як Ворошиловград, про який доводилося розповідати на шкільних уроках німецької, вигадуючи життя через образи, наприклад, образи міста, якого він ніколи не бачив.

У своєму романі Жадан каже, що всі ми зараз живемо у світі вигаданих реалій і кліше, де реальне лише те, що ти вибираєш і що є твоєю реальністю. Революційність Жадана полягає насамперед у тому, що він не закликає покинути, забути і стерти з пам'яті своє минуле, навіть якщо воно було вигаданим і нереальним. Адже і це минуле життя, і ті туристичні образи з різних міст, якими люди обмінювалися між собою в радянські часи, які створювали певні стереотипні уявлення про чужі міста та чужі країни, були частиною особистого світу, досвідом, який залишиться в пам'яті назавжди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sartre J.-P. Being and Nothingness. N.Y., 1965.
2. Битько, В. (2009). Сергій Жадан як прозаїк. Українська мова та література, 17–19, 22–25.
3. Бичко І. Сьорен К'єркегор і Микола Гоголь: екзистенціальні паралелі мислення // Українська К'єркегоріана. Доповіді міжнародного семінару, присвяченого пам'яті Григорія Маланчука: “Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи”. Переклади і документальні матеріали. Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. С. 36–49.
4. Бондаренко, С. (2011). Сергій Жадан: «Вірші мені дорожчі, а прозу вважаю вагомішою». Літературна Україна, 17 листопада, 7.
5. Бондар-Терещенко, І. (2010). Незворушний «Ворошиловград» Жадана. Українська літературна газета, 22(28), 18–20. Режим доступу: <http://litgazeta.com.ua/node/1106>.
6. Борисюк І. В. Музика як культурний текст у романі "Ворошиловград" С. Жадана [електронний ресурс] / Борисюк І. В. // Наукові записки НаУКМА. - 2013. - Т. 150 : Філологічні науки. - С. 3-7.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.; Ірпінь ВТФ “Перун”, 2007. – 1736 с.
8. Вільчинська С. Антропологічні розвідки Сьорена К'єркегора та Памфіла Юркевича: аналогії і паралелі // Українська К'єркегоріана. Доповіді міжнародного семінару, присвяченого пам'яті Григорія Маланчука: “Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи”. Переклади і документальні матеріали. Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998. С. 50–62.
9. Гундорова Т. Ворошиловград і порожнеча / Тамара Гундорова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/02/08/voroshylovhrad-i-porozhnecha/>

- 10.Десятерик Д. “Не розумію, для чого займаюся справою, від якої тобі важко”: Сергій Жадан про нові книжки, дві українські літератури та ліву ідею / Д. Десятерик // День. – 2005. – 23 лист. – С. 7.
- 11.Дністровий А. “Шістдесятники” – “дев'ятдесятники”: тяглість, розриви, конфронтація? / А.Дністровий // Українська мова та література. – 2005. – № 15 (415). – С. 16-18.
- 12.Енциклопедія постмодернізму. К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003.
- 13.Жадан С. В. Ворошиловград : роман; Бігти, не зупиняючись : оповідання / Сергій Жадан. – Харків : Фоліо, 2015. – 316 с.
- 14.Жадан С. Ворошиловград. – Харків: Фоліо, 2010. – 441 с.
- 15.Жадан С. Інтерв'ю “Українській правді” / С. Жадан // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/book/2010/10/28/64394/>.
- 16.Жадан, С.В. (2012). Ворошиловград. Харьков: Фоліо.
- 17.Живанова, В.А. (2010). Дослідження страху як психологічного феномену в історичній ретроспективі. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка, 3 (30), 121–126.
- 18.Землянська, А.В., & Стрілець, О.В. (2014). Трагічний образ української молоді у романі С. Жадана «Ворошиловград». Наукові записки Національного університету «Острозька академія», Серія: Філологічна, 45, 114–116.
- 19.Каримский А. Антиисторизм “философии существования”. М.: Знание, 1980.
- 20.Котик-Чубінська М. Дорожні знаки до Ворошиловграда / Марія Котик-Чубінська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artvertep.com/print?cont=12491>

21. Коцарев О. Безнадійна віра і любов Сергія Жадана / Олексій Коцарев // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/04/08/beznadijni-vira-i-ljubov-serhija-zhadana/>
22. Крамаренко О. Про «Ворошиловград» Жадана: між совком і українством / О. Крамаренко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2010/11/101116_review_zhadan_kramarenko_sp.shtml
23. Кратохвіль, А. (2010). Назад до нової батьківщини. Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/articles/nazad-do-novoyi-batkivshchyny>
24. Кулій М. Сергій Жадан. Сучасне і майбутнє української літератури / Марта Кулій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yambus.com.ua/sergij-zhadan-suchasne-i-majbutnye-ukraïnskoï-literaturi/>
25. ЛітАкцент. “Ворошиловград”: відгуки німецьких критиків // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2013/02/15/voroshyllovhrad-vidhuky-nimeckyh-krytykiv/>
26. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Гром’яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. – К.: Академія, 2006. – 752 с.
27. Любарець А. «Ворошиловград» - нова візитівка Сергія Жадана / Андрій Любарець // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://h.ua/story/309919/>
28. Малишівська І. В., Українська екзистенціальна проза в європейському контексті. Актуальна проблема слов’янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. – 2009. – Вип. 21. – С. 551-559
29. Мельників Р. Сергій Жадан: мені вистачає України в Україні / Ростислав Мельників // Книжковий клуб плюс. – 2003. – №5. – С.37-43.

- 30.Мовчан, М.М. (2012). Феномен страху в сучасному світі. Філософські обрії, 28, 94–102. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1788/1/Movchan.pdf>.
- 31.Негодяєва С. А. Аспекти втілення архетипу дороги в романі Сергія Жадана “Ворошиловград” / С. А. Негодяєва // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 3 (214). – Ч. I. – С. 78-84
- 32.Пройдаков А. І. Екзистенційні мотиви в романах «Депеш Мод» та «Ворошиловград» Сергія Жадана [Електронний ресурс]. – Режим доступу dspace.ltsu.org/jspui/bitstream/123456789/318/1/Visnuk_LNU_2012_3_3%20.pdf#page=55.
- 33.Релігієзнавчий словник. К.: Четверта хвиля, 1996.
- 34.Сергій Жадан : біобібліогр. покажч. / уклад.: А. Вінницька, Є. Руденко ; ред. Л. Голубенко; Миколаїв. обл. універс. наук. б-ка ім. О. Гмирьова. Миколаїв, 2016. 36 с. – (Серія «Імениті письменники сучасної України» ; вип. 2).
- 35.Сергій Жадан: «Ворошиловград» – роман про захист своїх принципів від зовнішнього тиску. URL: <http://avtura.com.ua/review/464/>.
- 36.Сергій Жадан: «Не відчуваю себе героєм покоління». URL: <https://karabas.live/zhadan-interview/>
- 37.Сергій Жадан: «Ніколи не ставився до літератури, як до альпінізму чи спорту». URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/12/5/204395/>.
- 38.Современный экзистенциализм. Критические очерки. М.: Мысль, 1966.
- 39.Стеценко В. І. Екзистенціалізм як «філософія людини» XX сторіччя. Соціогуманітарні проблеми людини. 2010. № 4. С. 44–54
- 40.Трофименко Т. «Ворошиловград» земний і небесний. / Тетяна Трофименко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.telekritika.ua/daidzhest/2010-10-20/56762?theme_page=120&
- 41.Українська К’єркегоріана. Доповіді міжнародного семінару, присвяченого пам’яті Григорія Маланчука: “Сьорен К’єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи”. Переклади і документальні

- матеріали. Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998.
42. Філософський енциклопедичний словник / ред кол. : гол. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
43. Фоменко В. Г. Місто-фантом у романі Сергія Жадана “Ворошиловград” / В.Г. Фоменко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (філологічні науки). Частина II. – 2011. – № 3 (214). – С. 98-103.
44. Франко І. З останніх десятиліть 21 віку / І. Франко. *Твори у 50 т.* – т. 41. Київ: Наукова думка, 1984.
45. Харчук, Р.Б. (2011). Сучасна українська проза: Постмодерний період. (2-ге вид.). Київ: ВЦ «Академія».
46. Шаф О. В. Мотив мандрів у творчості Сергія Жадана в контексті «маскулінної безпритульності». Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту). Вип. 14. 2012. – С. 91–98. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tkht_2012_14_14. (дата звернення: 08. 09. 2020 р.).
47. Шевчук В. Екзистенціальна проза В. Підмогильного / В. Підмогильний: тексти та конфлікт інтерпретацій. Досвід кохання і критика чистого розуму. Київ : Факт, 2003. С. 353-366.
48. Шульга Д. Дорогою до (з) Ворошиловграда. Рецензія на роман Сергія Жадана "Ворошиловград" / Дмитро Шульга // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2010/11/101101_review_shulga_zhadan_sp.shtml
49. Ящук Ж. М. Екзистенційність як художньо-естетичний метод в українській літературі ХХ століття. автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10. 01. 01. Київ, 1998. 16 с.